

વીર સંવત ૨૪૮૨, ફાગણ વદ ૧, સોમવાર
તા. ૦૭-૩-૧૯૬૬, શ્લોક-૧૩. પ્રવચન નંબર-૪૫

‘દૌલતરામજી’ની કરેલી આ ‘છ ઢાળા’ છે. ‘છ ઢાળા’માં પાંચમી ઢાળા ચાલે છે, પાંચમીની ૧૩મી ગાથા (છે). જુઓ ! બોધિદુર્લભ ભાવના. બાર ભાવનાનો અધિકાર છે. બાર ભાવના સમ્યગ્દષ્ટિ પોતાના સ્વરૂપના લક્ષે શુદ્ધિની વૃદ્ધિ માટે (ભાવે છે). માતા સમાન ભાવના કહેવામાં આવે છે. એ ભાવનાને સમ્યગ્દષ્ટિ અંતરમાં સ્વભાવના સાધન દ્વારા ભાવે છે. સમજાય છે કાંઈ ? એ વાત કહે છે, જુઓ !

અંતિમ ગ્રીવકલોંકી હદ, પાયો અનંત વિરિયાં પદ;

પર સમ્યગ્જ્ઞાન ન લાઘૌ, દુર્લભ નિજમેં મુનિ સાધૌ. ૧૩.

શું કહે છે ? અન્વયાર્થ :- ‘છેલ્લી નવમી ગ્રૈવેયક સુધી...’ અનંત વાર આત્મા ઉપજ્યો. અનંતકાળમાં અનંત ભવ કરતા નરકના તો અનંત ભવ કર્યા, પશુના અનંત કર્યા, મનુષ્યના અનંત કર્યા અને સ્વર્ગના પણ અનંત કર્યા. ક્યાં સુધી ? અંતિમ ગ્રૈવેયક. નવમી ગ્રૈવેયક થાય છે. જે પુરુષને આકારે આ ચૌદ બ્રહ્માંડ છે એ ગ્રીવા સ્થાન છે ત્યાં આગળ નવ દેવના ગ્રીવેક-પાસડા છે ત્યાં પણ અનંત વાર આત્માના સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન વિના શુભ

ક્રિયાકાંડ કરીને સ્વર્ગને પામ્યો. નરકમાં ને પશુમાં ગયો તો પાપ કરેલા, મનુષ્યમાં ને સ્વર્ગમાં ગયો ત્યાં પુણ્ય (કરેલા). એમાં પણ નવમી ગ્રૈવેયક ગયો ત્યારે તો અનંત વાર જૈનપણું વ્યવહારે પામી દિગંબર સાધુ થઈ ‘મુનિવ્રત ધાર અનંતબાર ગ્રીવક ઉપજાયો...’ એ



પહેલું આવી ગયું છે. ચોથી ઢાળમાં પાંચમી ગાથા આવી ગઈ છે. આ પાંચમી ઢાળ ચાલે છે. મુનિવ્રત ધારી અનંત વાર નવમી ઐવેયક ઉપજ્યો એટલા અનંત વાર ભવ દરેક જીવે કર્યા પણ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના એને જન્મ-મરણનો અંત કદી આવ્યો નહિ. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

‘અંતિમ ગ્રીવકલૌકી હદ...’ હદ. નવમી ઐવેયક સુધી (ગયો). નરકમાં અનંત વાર, પશુમાં અનંત વાર તે તે સ્વર્ગમાં અનંત વાર (ગયો). તે નવમી ઐવેયકમાં અનંત વાર ઉપજ્યો. કેવા ભાવ હશે એના ? પાપ ભાવ હશે ? પુણ્યભાવ, ઘણાં પુણ્યભાવ, ઘણાં શુભભાવ (કરેલા). દયાના, દાનના, વ્રતના, બ્રહ્મચર્યના, નગ્નપણા, દ્વિગંબરપણાના અઠ્યાવીસ મૂળગુણ (પાળેલા). ઘણાં શુભભાવ, શુક્લલેશ્યા (હતી). જેને ચામડા ઉતરડીને ખાર છાટે તો પણ ક્રોધ ન કરે એવી તો એની શુક્લલેશ્યાની ક્ષમા હોય. સમજાય છે કાંઈ ? શુક્લલેશ્યા.

આ આત્મા ઈ શુભ અને અશુભ રાગ વિનાનો ચૈતન્યમૂર્તિ આનંદકંઠ (છે) એનું એક સમય પણ એણે જ્ઞાન કર્યું નહિ. એ જ્ઞાન વિના અનંતા જન્મ-મરણ (કર્યા). સ્વર્ગમાં જઈ પાછો પડ્યો, મનુષ્ય થયો, ઢોર થયો ને પાછો નરકમાં ગયો ને નિગોદમાં પણ અનંત વાર (ગયો), નવમી ઐવેયક જઈને પાછો નિગોદમાં અનંત વાર ગયો. સાચું હશે ? એવા શુભભાવ કર્યા. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, જાત્રા, મહાવ્રત, પંચમહાવ્રત, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ અનંત વાર કર્યા ત્યારે એના ફળ તરીકે સ્વર્ગમાં (ગયો). એ પહેલું પદ છે. ‘અંતિમ ગ્રીવકલૌકી હદ...’ હદ નામ મર્યાદા. ‘પાયો અનંત વિરિયાં પદ;...’ અનંત વાર એ પદ પામ્યો. સમજાય છે કાંઈ ?

‘પર સમ્યગ્જ્ઞાન ન લાઘી,...’ એક સમ્યગ્જ્ઞાન એ શુભ ક્રિયાકાંડ વડે કાંઈ પ્રાપ્ત થતું નથી. આહા...! સમજાણું કાંઈ ? શુક્લલેશ્યા. કૃષ્ણ, નીલ કાપોત એ તો ત્રણ પાપ લેશ્યા છે. તેજો, પદ્મ, શુક્લ એ ત્રણ પુણ્ય લેશ્યા છે. એવી શુક્લલેશ્યા પણ અનંત વાર કરી અને સ્વર્ગને પામ્યો. પણ એ શુક્લલેશ્યા દ્વારા પણ આત્મજ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન થયું નહિ. સમજાય છે કાંઈ ? એટલે કહે છે, ‘સમ્યગ્જ્ઞાન ન લાઘી,...’ અનંત વાર પદ પામ્યો છતાં સમ્યગ્જ્ઞાન પામ્યો નહિ. સમ્યગ્જ્ઞાન અર્થાત્ આત્મા જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્ય સ્વરૂપ જ્ઞાયકભાવ, જ્ઞાયક સ્વભાવ, એનું જ્ઞાન. શાસ્ત્ર જ્ઞાન નહિ,

રાગાદિનું જ્ઞાન નહિ, પરપદાર્થનું જ્ઞાન નહિ, પરપદાર્થની કળા તો અનંત વાર પામ્યો પણ આ આત્મા ચૈતન્યજ્યોત સૂર્ય છે એવું અંતરમાં એક ક્ષણ પણ સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી નહિ. સમજાય છે કાંઈ ?

‘સમ્યગ્જ્ઞાન ન લાઘૌ,...’ ત્યાં ચોથી ઢાળમાં એમ કહ્યું હતું ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત વાર ગ્રીવક ઉપજાયૌ, પૈ આત્મજ્ઞાન બિન સુખ લેશ ન પાયો.’ ચોથી ઢાળની પાંચમી ગાથામાં હતું, ચોથી ઢાળની પાંચમી ગાથા છે, જુઓ ! સમજાણું ? પાનું ૮૩, ૮૩ છે, અમારે ગુજરાતીમાં ૮૩ પાનું આમાં છે, હોં ! ચોથી ઢાળનો પાંચમો શ્લોક. તમારે હિન્દીમાં ચોથો હશે કદાચ. અહીં પાંચમો છે, જુઓ !

કોટિ જન્મ તપ તપે, જ્ઞાન વિન કર્મ ઝરે જે;

જ્ઞાનીકે છિનમે, ત્રિગુણિતે સહજ ટરે તે. પ.

આત્માના સમ્યગ્દર્શન અને અનુભવના જ્ઞાન વિના કરોડો ભવમાં, કરોડો વર્ષમાં, કરોડો દીક્ષામાં, કરોડો તપ કરે કરોડો વર્ષ સુધી તો પણ જે કર્મ ન ખપે તે જ્ઞાની છિનમે... આત્મા અંતર સ્વરૂપમાં જ્ઞાનાનંદમાં ગુપ્ત થઈ, વિકાર પુણ્ય-પાપના ભાવની રચિ છોડી ચૈતન્ય મહાન પ્રભુ પરમાત્મા અપના નિજ પોતાનું સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરી ક્ષણમાં જ્ઞાની કર્મને ખપાવે છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? એ લીધું, જુઓ !

મુનિવ્રત ધાર અનંત વાર ગ્રીવક ઉપજાયૌ;

પૈ નિજ આત્મજ્ઞાન વિના, સુખ લેશ ન પાયૌ. પ.

અહીં પણ ગ્રીવક લીધું છે. અહીં સમ્યગ્જ્ઞાન લીધું છે ત્યાં લીધું છે આત્મજ્ઞાન. એ તો એકની એક વાત છે. ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત વાર...’ મુનિપણા દિગંબર નગ્ન મુનિ અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળનાર અનંત વાર થયો. સમજાય છે કાંઈ ? એક ક્ષણ પણ ચિદાનંદ આત્મા રાગની ક્રિયાથી રહિત, દેહની ક્રિયાથી રહિત એકલો ચૈતન્ય પ્રભુ આત્મા શુદ્ધ છે એનું અંતર દૃષ્ટિ, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન કર્યું નહિ. કહો, ભાઈ ! આ ગાથા અત્યારે તમારે ઠીક આવી છે. ગાથા અહીંયાં તાકડે ઈ આવી છે. એના પહેલાય બધું એમાં ચોથી ઢાળમાં ઘણું હતું. સમજાય છે ?

જ્ઞાન સમાન ન આન જગતમેં સુખકો કારન;

ઇહ પરમામૃત જન્મજરામૃતિરોગ નિવારન. ૪.

ચોથી ઢાળામાં ચોથી છે ને ? ‘જ્ઞાન સમાન ન આન જગતમેં સુખકો કારન;...’ એ જ્ઞાન કયુ ? આત્મા આત્મા ચિદાનંદ પ્રભુ શુદ્ધ આનંદકંઠ જ્ઞાયક (છે). ભાઈ ! તમારે પિતાજીને જ્ઞાયકનું બહુ હતું. ત્યારે જ્ઞાયક કહ્યું હતું ને ? જ્ઞાયક ! જ્ઞાયક બસ એમ બોલ્યા હતા. ખબર છે ? છેલ્લા એમ બોલ્યા હતા. છેલ્લા એટલે હું હતો ત્યારે. મેં કહ્યું હતું જ્ઞાયક, બસ જ્ઞાયક, બસ. આત્મા ચૈતન્ય જ્ઞાયકમૂર્તિ (છે) એમાં પુણ્ય-પાપ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના વિકલ્પ ઉઠે એ બધો વિકાર છે. એ આત્માના હિતને માટે બેકાર છે. સમજાય છે કાંઈ ?

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યસૂર્ય, ચૈતન્યનો ગાંગડો (છે). જેમ સફેદાઈથી ભરેલી ખડી, ખારપણાથી ભરેલી લવણ-મીઠાની ગાંગડી, મીઠાશથી ભરેલી સાકર, કડવાશથી ભરેલો જેવું અફીણ એમ જ્ઞાન ને આનંદથી ભરેલો ભગવાન (છે). આહા...! સમજાય છે કાંઈ ? એના સ્વસન્મુખનું જ્ઞાન એક સમયમાત્ર પણ કર્યું નહિ. એ ક્રિયાકાંડમાં રોકાઈ ગયો ને આ મને ધર્મ ને આ મારું કાર્ય ને આ મારું કર્તવ્ય (માન્યું). સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે કે, ‘પર સમ્યગ્જ્ઞાન ન લાઘૌ,...’ એવા ભાવ અનંત વાર કર્યા. કેમ ? ‘દુર્લભ નિજમેં મુનિ સાધૌ.’ ભાષા જુઓ ! શું કહે છે ? મુનિએ આત્માના સાધન દ્વારા અંતર સમ્યગ્જ્ઞાન સાધ્યું, એમ કહે છે. દુર્લભ એવું જે સમ્યગ્જ્ઞાન અનંતકાળમાં પ્રાપ્ત ન થયું તે ‘નિજમેં મુનિ સાધૌ.’ એ આત્માના સ્વભાવ દ્વારા આત્માને સાધ્યો. અર્થમાં એમ છે. ‘મુનિરાજોએ પોતાના આત્મામાં ધારણ કર્યું છે.’ સાધ્યો. એમ. સ્વરૂપનું સાધન એ સમ્યગ્જ્ઞાન આત્મા દ્વારા સાધ્યું એમ કહે છે. એમ કહીને શું કહે છે ? કે, શુભ આદિ રાગની મંદતા, જે કષાયની મંદતા અનંત વાર થઈ એ વડે આત્મસાધન સમ્યગ્જ્ઞાન ન થયું. સમજાણું કાંઈ ? અહીં મુનિ કેમ લીધા છે ? કે, બોધિ છે ને એટલે બોધિમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પ્રાપ્તિ છે આખી. એ મુનિઓએ પોતાના આત્મા દ્વારા સાધન કર્યું છે, નિજમાં સાધ્યું છે. એ રાગથી, વ્યવહારથી, વિકલ્પથી, નિમિત્તથી સાધન સધાતું નથી એમ કહે છે.

મુનિની વાત ત્રણની એક ... છે ને ? દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર. પણ સમ્યગ્જ્ઞાન એક શબ્દ લેતા એ જ્ઞાન પણ આત્મા દ્વારા, શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ દ્વારા એ પોતે કર્તા ને પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવ દ્વારા એ સમ્યગ્જ્ઞાન સાધ્યું છે અને સાધી શકાય છે. કહો ભાઈ ! સમજાણું આમાં ?

એ દેહની ક્રિયા જડની. આ પરિણામ હિંસા, જૂઠા, ચોરી, વિષય, ભોગ એ પાપ. આ દયા, દાન, વ્રત, તપની ક્રિયાના ભાવ તે શુભરાગ-પુણ્ય. એનાથી આત્મજ્ઞાન ને આ ધર્મ સધાતો નથી. આહા..હા..! આ તો હિન્દી સાદી ભાષા છે, ‘દૌલતરામજી’ કૃત છે. ‘દૌલતરામજી’ કૃત ‘છ ઢાળા’. બસો વર્ષ પહેલાં દિગંબર પંડિત મહા તત્ત્વદષ્ટિવંત એણે કહ્યું કે સંતો અને અનંત જ્ઞાનીઓ, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર અનંત જે થયા, અનંત ‘કુંદકુંદાર્ય’ આદિ મહા દિગંબર મુનિઓ, મહા ધર્મના સ્થંભ-ધર્મના થાંભલા... સમજ મેં આયા ? સમજાય છે ? એ મુનિઓએ પણ એમ કહ્યું અને એમ સાધ્યું કે, નિજમાં ‘દુર્લભ નિજમેં મુનિ સાધૌ.’ દુર્લભ કહીને શું કહ્યું ? કે, અનંત વાર રાગની, કષાયની મંદતા દ્વારા એ પ્રાપ્તિ થતી નથી એવું એ દુર્લભ છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા..! રાગની, કષાયની મંદતાના શુભ યોગ દ્વારા એ નથી પ્રાપ્ત થયું એવું એ દુર્લભ છે. આહા..હા..! પણ એ શુભ રાગની મંદતાના ભાવને પણ ઓળંગીને, છોડીને ધર્મી જીવે ‘નિજમેં મુનિ સાધૌ.’ એ સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર આત્માના અંતર સ્વરૂપમાં સાધન કર્યું. અંતર સ્વરૂપ દ્વારા સાધન કર્યું ને અંતર સ્વરૂપમાં સાધ્યું. હૈ ઉસમેં ? દેખો ! ક્યાં હૈ ? હૈ કે નહીં ? ભૈયા ! ઉસમેં હૈ કે નહીં ? ક્યા હૈ ? ‘પર સમ્યગ્જ્ઞાન ન લાધૌ, દુર્લભ નિજમેં મુનિ સાધૌ.’

અનંત વાર નવમી ત્રૈવેયક ગયો ત્યારે નિજનું સાધન કર્યું નહોતું. એમ થયું ને ? એણે પર સાધન (કર્યા). એનું અનાદિ લક્ષ પર... પર... પર... પર... પર... પર... આ કરું... આ કરું... આ કરું... વ્રત પાળું, ભક્તિ કરું, પૂજા કરું, દાન (આપું) એવા શુભભાવ પરલક્ષી, પર સન્મુખમાં અનંત વાર કર્યા. એને નિજ સન્મુખની વાત જ્યાં આવે ત્યાં ઉં..હું.. (થઈને) એને એકદમ કંટાળો લાગે. આ શું ? આ શું ? અનંત કાળમાં જેનો અભ્યાસ નથી એથી એને (એમ થાય છે કે) આ શું ? આ આવો ધર્મ ? એક તો સાંભળનારને અનંત કાળમાં એ વાત સત્યપણાની યથાર્થપણે સાંભળી

નથી. એટલે સાંભળતા એને હેં (થઈ જાય છે). આવા વ્રત, ભક્તિ, તપથી કાંઈ ધર્મ ન થાય ? પણ એ તો પર સન્મુખની ક્રિયાના ભાવ છે, સાંભળને ! સમજાય છે કાંઈ ? ઝીણી વાતું, ભાઈ ! કો'ક દિ' સાંભળવા માંડ આવે છે ને ! કો'ક દિ'. ભાઈ ! શું કહ્યું ?

અહીંયાં તો ઢાળકાર - ‘છ ઢાળા’ કાર ‘દૌલતરામજી’ (છે), ‘દૌલતરામ’ કહે છે કે, નિજની દૌલતના સાધન વિના એ પર દૌલતથી સાધન થાતું નથી. સમજાણું કાંઈ ? એમ અનંત સર્વજ્ઞોએ, અનંત મુનિઓએ દિગંબર સંતો મહા મુનિઓ થયા એણે એ પ્રમાણે કહ્યું છે ને એ પ્રમાણે સાધ્યું છે. બીજી કોઈ ક્રિયાથી આત્મા સાધી શકાય કે ધર્મ થઈ શકે એમ છે નહિ. આહા...! (અજ્ઞાનીઓને) એવું લાગે અંદર અર...ર...ર...! આ તો વ્યવહારનો નાશ થઈ જાય છે. એ...ઈ...! ભાઈ ! સાંભળ તો ખરો, બાપુ ! ઈ વ્યવહાર હજી કોને કહેવો તને ખબર નથી.

આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ જ્ઞાનનો દરિયો, આનંદનો સાગર પરમાત્મા, એનું અંતર ભાન, અંતર નિર્વિકલ્પ શાંતિ ને આનંદસ્વરૂપ છું એવું જ્ઞાન ને શ્રદ્ધા થાય ત્યારે એને જે કંઈ શુભભાવ દયા, દાન, ભક્તિનો હોય એને વ્યવહાર ધર્મ કહેવામાં આવે છે. એટલે પુણ્યને વ્યવહાર ધર્મ કહે છે પણ નિશ્ચય દૃષ્ટિ ને ધર્મ હોય તો. સમજાય છે કાંઈ ? સ્વસન્મુખમાં માહાત્મ્ય છે કે નહિ ? ખબર નથી. કેમ ? કે, અનાદિથી આ શરીર ને વાણી, મન ને એના ઉપર એનું લક્ષ (છે). બહુ તો એનું લક્ષ વિકાર ઉપર જાય, અંદર પરિણામ ઉપર (જાય). શુભ ને અશુભ, શુભ ને અશુભ એ પણ વિકાર છે. એથી આગળ જઈને એની પ્રગટ અવસ્થા, પ્રગટ અવસ્થા - જ્ઞાનનો ઉઘાડ, ઉઘાડ કહે છે ને ? હિન્દીમાં કયા કહતે હેં ? વિકાસ. જ્ઞાનનો ઉઘાડ-ક્ષયોપશમ, દર્શનનો ઉઘાડ, વીર્યનો ઉઘાડ. બસ ! વિકાસ, એક સમયનો વિકાસ, બસ ! એટલું એનું સ્વરૂપ (છે એમ) જાણે (છે), એમ માને છે અને એનું લક્ષ જ ત્યાં પર ઉપર (છે). પણ આ જ્ઞાનનો વિકાસનો અંશ છે એ ત્રિકાળ જ્ઞાતાસ્વરૂપ અંદર ગુપ્ત પરમાત્મા (છે એનો છે). ગુપ્ત પરમાત્મા, ગુપ્ત નામ પર્યાયમાં પ્રગટ નથી, પર્યાયમાં પ્રગટ નથી, અપ્રગટ ગુપ્ત આખું તત્ત્વ ચૈતન્યરસ સમજાય છે કાંઈ ? શું કીધું ?

‘શ્રીમદ્’નું વાક્ય (આવે છે). ગુપ્ત ચમત્કાર સૃષ્ટિને ખબર નથી. સૃષ્ટિના લક્ષમાં

ગુપ્ત ચમત્કાર છે એની ખબર નથી. ‘શ્રીમદ્દે’ એક વાક્ય લખ્યું છે. ગુપ્ત ચમત્કાર ! એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં વર્તમાન વિકાસ ઉઘાડ એક અંશ દયા, દાનના પરિણામ વિકાર, કર્મ, શરીર આદિ અજીવ એનાથી અંદર રહિત અનંત ગુણનો પિંડ જે ગુપ્ત ચમત્કાર, જેમાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય જેમાંથી, જેમાંથી અનંતી સિદ્ધ દશા પ્રગટ થાય એવો ગુપ્ત ચમત્કાર ચૈતન્ય સૃષ્ટિના લક્ષમાં આવતો નથી. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ગુપ્ત. ગુપ્ત અંદર છે ને ! એ..ઇ..! ગુપ્ત એટલે પર્યાયમાં પ્રગટ નથી. એ ખુલાસો થઈ ગયા. પર્યાયમાં પ્રગટ નથી. કાલે રાત્રે કહ્યું હતું ને ! અવ્યક્ત પર્યાય અવસ્થા હૈ, અવસ્થા છે એટલું પ્રગટ છે અને અવસ્થા વિનાનું આખું તત્ત્વ તે અવ્યક્ત, અપ્રગટ છે, ધ્રુવ... ધ્રુવ. સમજાય છે કાંઈ ?

વસ્તુ છે આખી ચીજ એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં, વર્તમાન દશાનો ભાવ તો એક સમયનો છે, રાગ છે એ વિકાર છે, નિમિત્ત છે એ પર વસ્તુ છે. હવે એ ત્રણમાં પ્રગટપણું એને આમ લાગે છે. આ ઉઘાડ તે હું, રાગ તે હું અને આ સંયોગ તે હું પણ એની પાછળ એક સમયની અંદર જે વિકાસનો અંશ છે એની પાછળ આખો અંશી પૂર્ણાનંદનો નાથ ચિદાનંદ દ્રવ્ય પડ્યું છે. એ દ્રવ્યની સન્મુખની દષ્ટિ કર્યા વિના એને ત્રણકાળમાં સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન થાય નહિ અને સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન વિના એના જન્મ-મરણના અંત કોઈ દિ’ આવે નહિ. મરી જાય ક્રિયાકાંડ કરીને. સમજાય છે કાંઈ ? એ તો કહ્યું, નવમી ગ્રૈવેયક સુધી ગયો એટલે ? કેટલું કર્યું ! બાર બાર મહિનાના અપવાસ. બાર બાર મહિના. બીજા દેવલોકની ઇન્દ્રાણી ચળાવા આવે તો ચળે નહિ એવું જેનું બ્રહ્મચર્ય ! પણ એ બધો શુભરાગ. સમજાય છે કાંઈ ?

અંતર સ્વરૂપ ‘દુર્લભ નિજર્મે...’ ‘નિજર્મે’ આ શબ્દ પડ્યો છે ને ? એ રાગ કાંઈ નિજ નથી, પુણ્ય-પાપના પરિણામ એ નિજ સ્વરૂપ નથી. દેહ, વાણી, જડ આ તો જડ સ્વરૂપ છે અને એક સમયનો વિકાસ ઉઘાડ છે તે એક સમયનો પર્યાય એક અંશ છે, એ વ્યવહાર આત્મા છે. સમજાય છે કાંઈ ? આખું તત્ત્વ નિજ ભગવાન

જ્ઞાનાનંદનું ધામ ચૈતન્ય સત્તા ભગવાન પૂર્ણ સ્વરૂપમાં સાધન કરવું જોઈએ એ સાધન કર્યું નથી. ધર્મી જીવે ‘નિજમેં મુનિ સાધો.’ આત્મજ્ઞાન કર્યું, આત્મદર્શન કર્યું, આત્મશાંતિ, ચારિત્ર કર્યું. શેમાંથી ? નિજમાંથી. અંતરમાંથી સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાન, ચારિત્રનું સાધન કર્યું છે. બહાર સાધન વડે એ સાધન થઈ શકતું નથી. સમજાણું કાંઈ ? જુઓને ! આ ‘છ ઢાળા’ તો ઘણાને મોઢે છે ને, ભાઈ ! ચાલે છે કે નહિ ? સંપ્રદાયમાં બહુ ચાલે છે. એનાય અર્થની ખબર ન મળે.

‘મુનિરાજોએ (નિજમેં) પોતાના આત્મામાં ધારણ કર્યું.’ લ્યો !

ભાવાર્થ :- ‘મિથ્યાદષ્ટિ જીવ (અનાદિનો) મંદ કષાયને કારણે...’ રાગની મંદતા કરી. દયા, દાન, વ્રત, કષાય, બ્રહ્મચર્ય પાળ્યા તો ‘અનેકવાર ત્રૈવેયક સુધી પેદા...’ થયો. અનંત વાર નવમી ત્રૈવેયક ડોકના સ્થાને જ્યાં સ્વર્ગ છે (ત્યાં) અનંત વાર ઉપજ્યો. ‘અહમિન્દ્ર પદ પામ્યો છે,...’ અહમ ઇન્દ્ર. નવમી ત્રૈવેયકના દેવો બધાં અહમિન્દ્ર, ઋદ્ધિએ, સ્થિતિએ લગભગ બધાં સરખા. એવા અહમિન્દ્ર પદને અનંત વાર પામ્યો. સમ્યગ્દર્શન વિના જન્મ-મરણનો અંત આવ્યો નહિ.

‘પરંતુ તેણે એક વખત પણ સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું નથી,...’ એક સમય પણ... સમજાણું કાંઈ ? ‘કારણ કે સમ્યગ્જ્ઞાન પામવું તે અપૂર્વ છે,...’ સમ્યગ્જ્ઞાન એટલે આ શાસ્ત્રનું ભણતર ને એ નહિ. શાસ્ત્રનું ભણતર ને દુનિયાને કહેવું, સમજાવવું એ કાંઈ સમ્યગ્જ્ઞાન નથી. આહા..હા..! બીજાને સમજાવવાનો વિકલ્પ, રાગ ઉઠે એ કાંઈ સમ્યગ્જ્ઞાન નથી. આહા..હા..! સમજાણું કાંઈ ? અપૂર્વ સમ્યગ્જ્ઞાન-પૂર્વે અનંત ભવમાં એક સેકન્ડ પણ નહિ પ્રાપ્ત કરેલું. પૂર્વે કર્યું તે થાય ત્યાં સુધી તે અપૂર્વ નથી. સમ્યગ્જ્ઞાન એક સમય પણ અપૂર્વપણે અનંત કાળમાં પામવું કઠણ છે. પામવાની એણે દરકાર કરી નથી. આત્માને પકડવાની દરકાર જ કરી નથી.

આ આત્મા તે શું ચીજ છે ? ભગવાન ! જેમાંથી સિદ્ધ પદ નિકળે, જેમાંથી અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ને આનંદની દશા (પ્રગટે). અતીન્દ્રિય આનંદની ખાણ. આહા..હા..! જેમાં અતીન્દ્રિય આનંદની ખાણ, અતીન્દ્રિય આનંદ પૂર્ણ એવા અનંતી પૂર્ણ પૂર્ણ આનંદની ખાણ એ આત્મા છે. ભગવાન જાણે, એની સન્મુખ થવાની એને દરકાર જ (નથી કરી). સમજાણું કાંઈ ? ધર્મને બહાને પણ ત્યાગી થયો ત્યાં પણ

રાગની મંદતામાં રોકાઈને ધર્મ માની બેઠો પણ રાગની મંદતા સિવાયનો અવિકારી ભગવાન આત્મસ્વભાવનું જ્ઞાન અપૂર્વ છે.

‘તેથી તેને તો સ્વસન્મુખના અનંત પુરુષાર્થવડે જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.’ રાગની મંદતા દ્વારા કે, કષાયની ઘણી ઊણપ કરે, કુણો સ્વભાવ કરે એથી એ પ્રાપ્ત થાય એવું નથી. અનંત પુરુષાર્થ (જોઈએ). પોતાનો આત્મા પ્રભુત્વ ગુણથી ભરેલો છે, આત્મા પરમેશ્વરતાના ગુણથી ભરેલો છે. આત્મા એક એક ગુણે પરમેશ્વર ! જ્ઞાન ગુણે પરમેશ્વર, દર્શન ગુણે પરમેશ્વર, આનંદ ગુણે પરમેશ્વર, અસ્તિત્વ ગુણે પરમેશ્વર, શાંતિ ગુણે પરમેશ્વર, સ્વચ્છતા ગુણે પરમેશ્વર, પ્રભુતા ગુણે પરમેશ્વર, કર્તા ગુણે પરમેશ્વર, કાર્ય ગુણે પરમેશ્વર, સાધન ગુણે પરમેશ્વર. પોતામાં સાધન ગુણે આત્મા પરમેશ્વર છે. આહા..હા..! એ રાગની, સાધનની એને જરૂર નથી એવો એ પરમેશ્વર છે. આહા..! સાધન ગુણે પરમેશ્વર, દાન દેવું ને લેવાના ગુણે પરમેશ્વર, એ પોતાના આધારથી પ્રગટ કરે એવો એ પરમેશ્વર. આહા..હા..! એવો પરમ ઈશ્વર પ્રભુ એક એક ગુણથી પરમેશ્વર એવા અનંત ગુણનો પ્રભુ એવો આત્મા, એમાં અંતર્મુખ થઈને આત્મ દ્વારા સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાનનું સાધન થાય છે. નિમિત્ત દ્વારા, રાગ દ્વારા, સ્મરણ દ્વારા પણ એ સાધન થતું નથી. આહા..હા..! કહો, ભાઈ ! આ તો હવે ગુજરાતી સમજાય એવું છે કે નહિ બૈરાંને ? આહા..હા..!

‘અને તેમ થતાં વિપરીત અભિપ્રાય આદિ દોષોનો અભાવ થાય છે.’ અનાદિથી જે માન્યતા કે રાગ અને મંદતાનો વ્યવહાર હોય તો ધર્મ થાય એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ, મિથ્યા અભિપ્રાય, મિથ્યાદષ્ટિપણું એ સ્વસન્મુખના અંતરના સાધન દ્વારા તે પરસન્મુખથી થયેલા રાગની માન્યતા એનાથી લાભ (થશે), એ માન્યતાનો નાશ થાય છે.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- એક સમયમેં.

મુમુક્ષુ :- રાગનો પણ પરમેશ્વર છે ?

ઉત્તર :- રાગનો નહિ, રાગનો નહિ. અનંત ગુણ કા પરમેશ્વર હૈ. જ્ઞાન અનંત

ગુણ, જ્ઞાન મેં અનંત સ્વભાવ હૈ, ઉસકા પરમેશ્વર હૈ. રાગ કા નહિ, વિકાર કા નહિ. સમજ મેં આયા ? સહજાત્મ ચિદાનંદ સ્વામી. એમાં શક્તિ એક છે. આત્મામાં એક શક્તિ છે - સ્વસ્વામીસંબંધ શક્તિ. ૪૭ શક્તિનું વર્ણન છે ને ? વાંચી છે ? ‘આત્મપ્રસિદ્ધિ’. ‘આત્મપ્રસિદ્ધિ’ આવે છે ને ? એમાં ૪૭ શક્તિ છે. સ્વસ્વામીસંબંધ શક્તિ. આત્મામાં એક સ્વસ્વામીસંબંધ શક્તિ નામનો પરમેશ્વર ગુણ છે. પરમેશ્વર ગુણ. સ્વસ્વામી સંબંધ (અર્થાત્) પોતાના આનંદ સ્વરૂપ સ્વ એનો એ સ્વામી. એવો એમાં સ્વભાવ છે. રાગ ને વિકાર ને પરનો સ્વામી એ ગુણ આત્મામાં ત્રણકાળમાં છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? છે ને ? આ તો ગુજરાતી છે પણ છે ને એમાં ? જુઓ ! છેલ્લો સુડતાલીસમો બોલ છે, સુડતાલીસ. દેખો ! શું કહે છે ?

‘સ્વભાવમાત્ર સ્વ-સ્વામીત્વમયી સંબંધ શક્તિ. (પોતાનો ભાવ, પોતાનું સ્વ અને પોતે તેનો સ્વામી...)’ એવી શક્તિ આત્મામાં છે, અનાદિ અનંત છે. આત્મામાં એ ગુણ અનાદિ અનંત છે. કેવો ગુણ ? કે, ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ અનંત ગુણનો સ્વ અને એનો એ સ્વામી એવો એનામાં ગુણ છે. પુણ્ય-પાપના પરિણામનો સ્વામી અથવા પુણ્ય-પાપ એનું સ્વ અને એનો એ સ્વામી, એના ગુણમાં નથી, એની શક્તિમાં નથી, એના સ્વભાવમાં નથી. એક સમયની પર્યાય રાગની, વિકારની ઉત્પન્ન કરીને સ્વામી પોતે થાય છે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ વિકારનો સ્વામી થાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો સ્વ... પુણ્ય-પાપના ભાવ નહિ, શરીર, વાણી નહિ, બાયડી, છોકરા તો ક્યાંય રહી ગયા, ધૂળ. ઇ એનું સ્વ નહિ. એનું સ્વ જ્ઞાયક, આનંદ, શાંતિ, સ્વચ્છતા, વિભુતા, પ્રભુતા આદિ એ પોતાનું સ્વ અનંત ગુણ એનો એ સ્વામી, એનો એ ભગવાન સ્વામી (છે) એવો એનામાં ગુણ છે. પણ પુણ્ય-પાપનો સ્વામી ને શરીર ને કર્મનો સ્વામી ને બાયડી, છોકરા ને દેશનો સ્વામી એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ, મિથ્યાબુદ્ધિથી માને છે. ભાઈ ! આહા..હા..! એ સ્વસ્વામી સંબંધ આત્માના સ્વભાવ સાથે છે. એક વિકલ્પ ઉઠે, જે ભાવે તીર્થંકર ગોત્ર બંધાય એ ભાવ પણ આત્માનું સ્વ ને સ્વામી એ એના ગુણમાં નથી. આહા..હા..! સમજાય છે કાંઈ ? સુડતાલીસ શક્તિ છે. ‘આત્મપ્રસિદ્ધિ’ બહાર (પ્રકાશિત) થઈ ગઈ છે. હજી બીજી શક્તિઓ ઉતરી છે, નવા વ્યાખ્યાનો રેકોર્ડિંગ પડ્યા છે અંદર હજી, બહાર આવે ત્યારે ખરા. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાનઆત્મા ‘નિજમે’ છે ને ? પોતામાં અનંત અનંત સ્વસ્વામી સંબંધ નામનો ગુણ છે. સ્વ સ્વામી સંબંધ-જો આત્માને સંબંધ હોય તો પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવ એની સાથે આત્માને સંબંધ (છે). આત્મા તેનો સ્વામી અને શુદ્ધ સ્વભાવ પૂર્ણ આનંદ, પૂર્ણ જ્ઞાન, પૂર્ણ પ્રભુતા એ આત્માનું સ્વ. સ્વ એટલે ધન, ધન-સ્વધન, એનો આત્મા સ્વામી. આવો ગુણ અનાદિ કાળથી અનંત કાળ એમાં રહેલો છે. એવા ગુણને અંદર સ્પર્શ્યા વિના... સમજાય છે કાંઈ ? ઝીણું ભારે, ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- આ ભાવનામાં શું કાઢે છે ?

ઉત્તર :- એ ભાવનામાં કાઢે છે આનંદ. નિજ સ્વરૂપમાં અનંત ગુણનો સ્વામી છું, નિજમાં - મારામાં, મારામાં શુદ્ધ પૂર્ણ આનંદ ને જ્ઞાન એ મારામાં છે. એમ સ્વરૂપના અંતર સાધન દ્વારા સ્વરૂપને સાધે છે. ભાવના કરીને તે શુદ્ધિની વૃદ્ધિ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? એ ભાવના એ કરે છે. અહો ! આ વસ્તુ શાંતિ ને આનંદનું જ્ઞાન ને ભાન અપૂર્વ (છે) એમ પામેલ છે એ પણ ભાવના કરે છે. ભાવના કરતા શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થઈને અશુદ્ધતા ટળે છે એ ભાવનાનું ફળ શુદ્ધિ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

‘સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન આત્માના આશ્રયે જ થાય છે.’ એ માથે ‘નિજ’માં કીધું ઇ. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર એ આત્મ સ્વભાવને આશ્રયે થાય છે. રાગ ને નિમિત્ત ને પરને આશ્રયે થતું નથી. ‘પુણ્યથી, શુભરાગથી, જડ કર્માદિથી થાય એવું તે નથી.’ એવું તે સ્વરૂપ નથી એમ લેવું. સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા..! પણ એને અંતરનું માહાત્મ્ય આવતું નથી. બહારનું માહાત્મ્ય (આવે છે).

હીરા ને માણેક દેખે તો આહા..! આહા..! એમાંથી વળી શરીર સુંદર હોય તો આહા..! એમાં બાયડી સુંદર હોય રૂપાળા તો આહા..! એમાંથી વળી છોકરો સારો રૂપાળો જાગે તો આહા..! ક્યાં આહા પણ (તું કરે છે) ? શું ભળાય છે ? પર છે એમ ભળાય છે. એની એક સમયની પર્યાયમાં એ ગરી ક્યાં ગયા છે અંદરમાં ? આવ્યા છે અંદર ? શેના આહા થયા તને ? અને બહુ આગળ જાય તો એને પાપના પરિણામ કરે તો મજા પડે, આહા ! એમ કરતા આગળ ચાલીને દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના શુભભાવ કરે (તો) આહા ! બસ ! થઈ રહ્યું જાવ. અજ્ઞાનીનું આહા તો વિકારમાં ને પરમાં સમાઈ ગયું. સમજાય છે કાંઈ ?

અહીં તો આત્મા ભગવાનમાં, પોતાનું નિજ પરમેશ્વરપદ પૂર્ણ, એના નિજ પદના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અંતર્ભૂજથી સાધી શકાય છે. બહિર્ભૂજના કોઈ સાધન વડે તે સાધી શકાતું નથી. એવું એનું સ્વરૂપ જ છે. એ તો એવું સ્વરૂપ જ છે એનું. સમજાણું કાંઈ ?

‘આ જીવ બહારના સંયોગો,...’ જુઓ ! આ સંયોગો બહારના. આ ‘ચારે ગતિ તથા લૌકિક પદો અનંત વાર પામ્યો છે...’ અનંત વાર પામ્યો. અબજોપતિ અનંત વાર થયો, ચાર ગતિમાં અનંત વાર ગયો, બહારના અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ સંયોગ અનંત વાર પામ્યો, એ નવી વાત નથી. અહીં તો જરીક જ્યાં પ્રતિકૂળ આવે ત્યાં રાડે રાડ પાડે. અનંત વાર પ્રતિકૂળતા આવી અને અહમિન્દ્ર જેવી અનુકૂળતા અનંત વાર આવી. આહા...! સમજાણું કાંઈ ? અરે...! સિદ્ધ ભગવાન જ્યાં બિરાજે ત્યાં પણ નિગોદપણે અનંત વાર ગયો. બરાબર છે ? સિદ્ધ ભગવાન બિરાજે છે ને ? ત્યાં પણ નિગોદપણે અવતાર અનંત વાર થયા, સિદ્ધના પેટમાં.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- જોવે ક્યાં ? ધૂળ. સ્થાનમાં ઉપજી આવ્યો છે. એને ભાન કે દિ’ હતું ત્યાં ? આહા...હા...! પણ એણે આ નિજ પદ ઉપર દૃષ્ટિ કરી નથી.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ધૂળમાંય હવા આવે નહિ કાંઈ. કેવું બેસે ? કેવળજ્ઞાની ભગવાન હોય છે, સમુદ્ઘાત થાય છે ને ? શું (કહ્યું) ? કેવળજ્ઞાની હોય છે ને પરમાત્મા ? ત્યારે એને સમુદ્ઘાત થાય. છેલ્લે મોક્ષ જતાં વેદનીય, નામ જરીક થોડું આયુષ્યથી વધારે રહી ગયું હોય તો ઓછા કરવા માટે એકદમ સમુદ્ઘાત. આખા લોકમાં પ્રદેશ કરે છે, ફેલાય છે. એ પ્રદેશ સાતમી નરકમાં રવરવ નરક છે ત્યાં પણ એ વખતે પડ્યા હોય. છે દુઃખ એને ? નજીક છે ને સમીપમાં ? એમ આનું સુખ એને નારકીને છે ? ભાઈ ! શું કહ્યું ? આમ આત્મા છે ને ? જ્યારે કેવળ પામે છે પછી આખા લોક પ્રમાણે સમુદ્ઘાત થાય છે. ત્યારે એના પ્રદેશો, આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો પહોળા થઈને સાતમી નરકમાંથી આખા લોક પ્રમાણે ફેલાય છે. એક, બે સમય રહે. ત્યાં એ વખતે સાતમી નરકના નારકીમાં કેવળજ્ઞાનીના પ્રદેશનો આત્મા છે. એ કેવળજ્ઞાનીને

અનંત આનંદનો અનુભવ છે. જોડે રહેલા નારકીને અનંત દુઃખનો અનુભવ છે. આ અનંત દુઃખનો અનુભવ કેવળીને નથી અને કેવળીના અનંતા સુખનો (અનુભવ નારકીને નથી). છે એક ક્ષેત્રે ભેગું સાથે (છે). સમજ મેં આયા ? સાતમી નરક ... નારકીનો પાસડો છે ને ? ભગવાનનો સમુદ્ઘાત ત્યાં થાય છે. ત્યાં પ્રદેશ છે. એ પોતાના આનંદને અનુભવે છે. એ જ ત્યાં નારકીઓ તે જ ક્ષેત્રે મિથ્યાદૃષ્ટિ અનંત અનંતાનુબંધી દુઃખને અનુભવે છે. સમીપ ક્ષેત્રથી શું લાભ ? સમજાય છે ? પોતાના સમીપ ક્ષેત્રમાં જાય તો લાભ થાય. આહા..હા..!

કહે છે અરે...! ‘લૌકિક પદો અનંત વાર પામ્યો,...’ સ્વર્ગ પણ અનંત વાર પામ્યો, શેકાઈ અનંત વાર (પામ્યો), અબજોપતિ એક એક દિવસની પેદાશ અબજની અનંતવાર થઈ. ધૂળમાં એમાં આત્માને શું મળ્યું ? આત્માને મળ્યું દુઃખ, મમતા. આ મને મળ્યું એવી મમતા (મળી). દુઃખી... દુઃખી... દુઃખી... (થયો). કહે છે, ‘પણ નિજ આત્માનું અસલી સ્વરૂપ સ્વાનુભવવડે પ્રત્યક્ષ કરીને તે કદી સમજ્યો નથી,...’ શાસ્ત્રને ધાર્યા, વાંચ્યા પણ આ ભગવાન (એને જાણ્યો નહિ). આઠ આઠ વર્ષની બાલિકા પણ સમ્યગ્જ્ઞાન પામે. દેડકા-મેંઢક આટલા, એ પણ સમ્યગ્જ્ઞાન પામે. ભગવાનના સમવસરણમાં જાય ને સાંભળે આમ.. આહા..હા..! હડપ વીજળી જેમ ઉપરથી ઉતરે ને ત્રાંબાના સરીયામાં હેઠે ઉતરી જાય (એમ) આમ સાંભળે કે, તું અનંત ગુણનો પિંડ પ્રભુ શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદકંઠ (છો). રાગથી નિરાળું તારું સ્વરૂપ છે. તું પરમેશ્વર મારા જેવો છો. એમ ભગવાનની જ્યાં વાણી સાંભળે ત્યાં હઠ ઉતર્યો, ફંડાક દઈને અંદર, હડફ ઉતરે અંદર ! એક દેડકો હોય કે આઠ વર્ષની કન્યા હોય સમક્ષિત પામી જાય. લ્યો ! પણ નિજ સ્વરૂપથી પમાય છે, પરથી પમાતું નથી. એ ભગવાનનું સાંભળ્યું માટે પામ્યો, એમ નહિ. ત્યાંથી લક્ષ છોડી દીધું અને અનંતરમાં ગયો, પ્રવેશ કર્યો દરબાર-ચૈતન્યનો દરબાર આત્મામાં છે. અનંત ગુણનો દરબાર ભગવાન, એ દરબારમાં અંદર સભામાં પ્રવેશ કર્યો. એ નિજ સ્વરૂપથી સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન સાધી શકાય છે બાકી કોઈ એનું સાધન છે નહિ.

મુમુક્ષુ :- વીજળી એવી ઇચ્છા ...

ઉત્તર :- એવી વીજળી અહીં જોરવાળી છે આત્મામાં. દાખલો વીજળીનો આપ્યો.

એવી વીજળીનો ચમત્કાર જોરદાર છે, વીર્યને આમ ફેરવ્યું અંદરમાં, ઉતર્યું હડફે દઈને ! એ આત્માના સ્વભાવના સાધન દ્વારા જ સમ્યગ્જ્ઞાન પામી શકાય. એ સમ્યગ્જ્ઞાનમાં જ જન્મ-મરણનો અંત છે. એ સિવાય જન્મ-મરણનો અંત કોઈ રીતે આવતો નથી.

‘માટે તેની પ્રાપ્તિ અપૂર્વ છે. લૌકિક કોઈપણ પદ અપૂર્વ નથી.’ અહીં જરીક પાંચ હજારનો પગાર થાય ને કાંઈ ધૂળ થાય ત્યાં તો આહા...હા...હા ! એમ થઈ જાય છે, લ્યો !

મુમુક્ષુ :- સંધ્યા કા બળ ...

ઉત્તર :- સંધ્યાકા બળ કયા ? હા, હા ઠીક. પગ હેઠે ન રહે, એ વખતે પછી ઊંચો ચાલે. પૈસા બહુ બધે ને કે આમ આમ ધમ... ધમ... ધમ... ધમ... (ચાલે). દુઃખમાં ઊંચો ચાલે છે. ચોવીસ કલાક દુઃખ છે. ભગવાનઆત્માના અંતર જ્ઞાનના સુખ વિના જેટલા એ શુભ ને અશુભભાવમાં રોકાય છે એ ચોવીસે કલાક દુઃખનું વેદન નિરંતર છે. કહો, બરાબર છે ? ચોવીસ કલાક ! ભાઈ ! ચોવીસ કલાક ?

મુમુક્ષુ :- ઊંઘી જાય ત્યારે ?

ઉત્તર :- ઊંઘી જાય ત્યારે, ઊંઘે છે શેમાં ઊંઘ્યો છે ? વિકારના ભાવમાં પડ્યો ને ઊંઘ્યો છે. આત્મા પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ રહિત સ્વસ્વરૂપના જ્ઞાનનું ભાન એ સુખ (છે). એ વિનાના જેટલા ભાવ પરસન્મુખથી શુભાશુભ અનંતવાર, અસંખ્ય શુભ ને અસંખ્ય અશુભ એક એક અનંતવાર, એક એક અનંતવાર કર્યા (એ) બધું દુઃખ. સમજાણું કાંઈ ? આ એક અપૂર્વ છે, જેમાં સુખ છે.

ભગવાનઆત્મા ! એની શ્રદ્ધામાં તો કરે, એના વીર્યને વાળવા જેવું અંતરમાં છે એવો તો નિર્ણય કરે. બહારમાં વીર્ય વાળ્યે તારા કોઈ દિ’ દાળિયા થયા નહિ. સમજાણું કાંઈ ? એ વલણ બદલાય વલણ, વલણ કહે છે શું કહે તમારે ? ઝુકાવ. વલણ બદલાવ. એ પાણીના વહેણ પેલે કાંઠે છે ઇ કરતાં આ કાંઠે લાવ, એમ કહે છે. આ બાયડીયું પાણી નદીએથી ભરે ને ! મોટી નદી હોય તો પેલે કાંઠે પાણી (હોય તો બોલે) અર..ર..ર..! કેટલું (દૂર) ભરવા જાવું પડે, બાપા ! ‘કાળુભાર’ જેવી નદી છે મોટી નદી દરિયા જેવી. પેલે કાંઠે પાણી (હોય અને ત્યાં) જાય તો આની

કોરની બાયું રાડ નાખે. અરે..! ન્યાં ભરવા જાવું ! ... આ કાંઠે પાણી હોય તો ફટ ઉપર બેડું ભરીને આવે, લ્યો ! એમ તારા આત્માના વહેણ વિકાર ને પુણ્ય-પાપમાં વળ્યા એ પેલે કાંઠે તારા વહેણ દુઃખદાયક છે. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે કે, આ બાજુ વહેણ વાળ, ભાઈ ! પહેલાં કહ્યું હતું ને ? ‘લાખ વાતની વાત નિશ્ચય ઉર આણો’ નહોતું આવ્યું ? પહેલા આવ્યું હતું. લાખ વાતની વાત, એ પોતે કહે છે, કોણ ? ‘દૌલતરામજી’. ‘લાખ વાતની વાત નિશ્ચય ઉર આણો’ છે ને ? કેટલામું આવ્યું છે ? એ..ઈ..! લાખ વાતની વાત. તેમાં જ હતું કે નહિ ? ચોથી ઢાળની નવમી (ગાથા). ‘પુણ્ય-પાપ ફલમાહિં, હરખ વિલખૌ મત ભાઈ;’ આ ‘છ ઢાળા’ પોતે કહે છે.

પુણ્યઅય-પાપ ફલમાહિં, હરખ વિલખૌ મત ભાઈ;

યહ પુદ્ગલ પરજાય, ઉપજિ વિનસૈ ફિર થાઈ.

લાખ બાતકી બાત યહી, નિશ્ચય ઉર લાઓ;

તોરિ સકલ જગદંદ-ઈંદ, નિત આતમ ધ્યાઓ. ૯.

ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ સ્વરૂપ પ્રભુ, એની રચિ કર, એના સન્મુખ જા અને વિકારથી વિમુખ થા. આ તારું સુખનું કર્તવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ ? આ સુખના આચરણનો આ ભાવ છે, બાકી બધા દુઃખના આચરણનો ભાવ છે. પોતે કહે છે, જુઓ ! ‘દૌલતરામજી’ આહા..હા..! એક જ વાત. આમાંય અર્થ સમજતા નથી અને વિરોધ કરે છે, લ્યો ! નહિ, એનો અર્થ બરાબર નથી, બરાબર નથી. પણ આ બરાબર નહિ ત્યારે બરાબર ક્યું છે ? હવે લાવને ! ભગવાનઆત્મા અનંત ગુણની ખાણ એ તરફ વળવું એ જ બરાબર છે, બીજું વળી બરાબર ક્યું હતું ? સમજાણું કાંઈ ?

એટલે કહે છે કે, લૌકિક પદ તો અનંત વાર મળ્યા પણ આત્મપદ એક સેકન્ડ પણ પામ્યો નથી. એક સેકન્ડ પણ સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય (તો) એના જન્મ-મરણ અંત ટળી જાય અને શુભભાવ અનંત વાર કર્યા એક ભવ ઘટ્યો નહિ. ક્યાંથી ઘટે પણ એમાં ? સાધન છે એ ? શુભભાવ અનંત વાર કર્યો (પણ) એક ભવ ઘટ્યો નહિ. અને શુભભાવ રહિત આત્મા(નું) એક સમયનું જ્ઞાન, સમ્યક્ ચૈતન્ય ભાન થતાં

અનંત ભવ ગળી ગયા. સમજાય છે કાંઈ ? એવી સમ્યગ્જ્ઞાનમાં અથવા નિજ સ્વરૂપના સાધનમાં તાકાત છે, બીજામાં એ તાકાત નથી.

‘બોધિ એટલે નિશ્ચયસમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની એકતા; તે બોધિની પ્રાપ્તિ દરેક જીવે કરવી જોઈએ.’ ત્રણ બોલ છે ને એકીસાથે ? પેલી બોધિની વ્યાખ્યા. ‘સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ સ્વસન્મુખતાપૂર્વક આવું ચિંતવન કરે છે,...’ ચિંતવન શબ્દે આત્મા તરફની એકાગ્રતા. જે આત્મા શુદ્ધ સ્વભાવ દષ્ટિમાં, રુચિમાં આવ્યો છે તેના તરફની એકાગ્રતાને ભાવના કહે છે. ‘અને પોતાની બોધિની વૃદ્ધિનો વારંવાર અભ્યાસ કરે છે તે બોધિદુર્લભ ભાવના છે.’ એનું નામ બોધિદુર્લભ ભાવના.

કહો, આમાં કાંઈ પૈસા દુર્લભ છે એમ ન આવ્યું. એ ઇન્દ્રપદ્મ, આ ત્રૈવેદ્યકપદ દુર્લભ છે એમ ન આવ્યું, આ પુણ્ય પરિણામ દુર્લભ છે એમ ન આવ્યું, પુણ્યભાવ દુર્લભ છે એમ ન આવ્યું. આહા...! એ પુણ્ય ને પાપ અને પુણ્ય-પાપના બંધન ને બંધનના ફળથી રહિત આત્માનું જ્ઞાન કરવું એ જ દુર્લભ ને અપૂર્વ છે. એને દુર્લભ કહ્યું છે, દ્યો ! સમજાણું કાંઈ ?

એક વ્યાખ્યા આવે છે ને ? ‘તત્ત્વજ્ઞાન તરંગીણી’માં. ભાઈ ! બાહ્ય સંયોગો પ્રાપ્ત થવા એ સુલભ છે. કેમકે અનંત વાર પ્રાપ્ત થયા, અનંત વાર મળ્યા. બાહ્ય સામગ્રી, સ્વર્ગ, પૈસા, રાજ આદિ મળવા એ સહેલા છે, કેમકે અનંત વાર થયા છે. એક આત્માના સ્વરૂપની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. સમજાણું ?

બીજી રીતે કહેતાં વાત ગુલાંટ ખાય છે કે, ભાઈ ! એ પુણ્ય-પાપ અને પૈસા આદિ, આ પૈસા આદિ મળવા એ દુર્લભ છે. કેમકે તારા પુરુષાર્થથી મળતા નથી એ તો પુણ્ય હોય તો મળે માટે દુર્લભ છે. તારાથી પ્રાપ્ત થતાં નથી. ફરીને, ભાઈ ! આ પૈસા ને રાજપદ દુર્લભ છે. કેમ ? દુર્લભ નામ તારાથી તે પ્રાપ્તિ થતી નથી. એ તો પૂર્વના પુણ્ય હોય તો પ્રાપ્ત થાય માટે દુર્લભ એ અપેક્ષાએ કહ્યાં. દુર્લભ એટલે દુઃખે કરીને પણ તું પુરુષાર્થથી પ્રાપ્ત કરી શકે એવા એ પૈસા ને લક્ષ્મી નથી. આહા...હા...! એ દુર્લભ કહ્યું, આત્માને સુલભ કહ્યો પાછો. વાત ગુલાંટ ખાય છે. આત્મા સુલભ છે. કેમ ? કે જેમાં પરના સાધનની જરૂર પડતી નથી. બરાબર ?

બે વાત કરી. ‘તત્ત્વજ્ઞાન તરંગીણી’ છે. એક તો દુર્લભ આત્માનો સ્વભાવ કેમકે અનંત કાળથી પામ્યો નથી. સમ્યગ્દર્શન, અનુભવ દષ્ટિ અનંત કાળથી (નથી પામ્યો) માટે દુર્લભ (કહ્યું) અને આ લક્ષ્મી આદિ મળવી સુલભ (છે). આ દુર્લભ તો (લક્ષ્મી આદિ) સુલભ. હવે ફેરવ્યું. એ દુર્લભ, આ સુલભ. કેમ ? એ ચીજો દુર્લભ છે. કેમકે તારા પુરુષાર્થથી પ્રાપ્ત થાય એવી નથી. બરાબર છે ? લાખ પ્રયત્ન કર, મરી જાય તોપણ મળવાનું એ મળશે, તારા પુરુષાર્થથી નહિ મળે. માટે દુર્લભ નામ તારાથી પ્રાપ્ત થાય એવું નથી. ભાઈ ! ભગવાનઆત્મા સુલભ છે. કેમ ? કે જેને શરીર, વાણી, મનની પણ જરૂર નહિ અને જેને પુણ્ય-પાપના રાગની પણ જરૂર નહિ, પરના આશ્રયની જરૂર નહિ, સ્વના આશ્રયની જરૂર (છે). સ્વ તો પોતે છે. માટે પોતાનું દર્શન-જ્ઞાન તે પોતાને આશ્રયે થાય માટે તે સુલભ છે. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ઇ પ્રેમ એને પોતાને થાય ત્યારે લાગે ને ! કહો, સમજાણું આમાં ? આહા..હા..! ‘તત્ત્વજ્ઞાન તરંગીણી’ એવી વાત લીધી, આમ બે ઊલટ-સુલટ. બાપુ ! આત્માની દષ્ટિ ને અનુભવ કરવામાં કોઈ લક્ષ્મીની હાની થાય છે એમાં ? શરીરને ઘસારો થાય છે ? શરીરનું બળ એમાં કામ કરે છે ? પરની એમાં જરૂર પડે છે ? પરઆશ્રય લેવાનું કાંઈ કામ છે ત્યાં ? સમજાણું ? આહા..!

પોતાનો સ્વભાવ, એક નજર કર્યે નજરાણું મળે એવી ચીજ છે ઇ. જેની નજર કર્યે નિધાન પ્રગટે એ તો સ્વાધીન તારે સુલભ છે. સમજાય છે કાંઈ ? પણ દુર્લભ માનીને બેઠો છે. આ દુર્લભ કહ્યું એ તો અનંત કાળે પ્રાપ્ત થયું નથી એ અપેક્ષાએ કહ્યું. સમજાણું ? પણ પોતાનું નિજ પદ છે તેમાં કોઈ પૈસાની જરૂર પડે છે ? કે, આટલા પૈસા હોય ને દાન-બાન દઉં તો મને આત્મજ્ઞાન થાય. ભાઈ ! આમાં કાંઈ જરૂર પડે કે નહિ ? ઠીક કહે છે, બાપા ! એ તારું પદ તો તારે માટે સહેલું ને સુલભ છે કે, એમાં તારે બહારનો કોઈપણ આધાર ને અવલંબન લેવાની જરૂર નથી. મનની જરૂર નથી, વાણીની જરૂર નથી તો પછી શરીર ને ફલાણીની ક્યાં જરૂર હતી ? એવો ભગવાનઆત્મા...

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- એને દષ્ટિ, રુચિ પેસતી નથી, ગોઠતું નથી આ બહારનું ગોઠી ગયું છે. ગોઠવું સમજે ના ? રુચિ. પુણ્ય-પાપમાં પ્રેમ એવો લાગ્યો છે કે, આથી જો ખસી જઈશ ને તો મને હાય ! હાય ! બૂડી જશે. અને આ પુણ્ય-પાપના ફળમાંથી જરી કાંઈ ઓછું થાય, એક તબું મોટો હોય ને ? તંબુ, મોટો તંબુ ! પછી તંબુની ઓલી હોય ને ? ઊંચી હોય ને ? આમ ખેંચતાણ કરેલી. અને એમાંથી એક ખીલી મોળી પડે તો રાડ પાડે. આ મોળી કેમ પડી ? એમાં આખો તંબુ ઉડે તો શું થાય એને ? એમ બહારની સગવડતામાં એક પણ કાંઈ ખામી, પોણી સોળ આની થાય તો રાડ નાખે. મૂઢની તે મૂઢતાના કાંઈ બીજા લેખ જુદાં હશે ? એક જરી એવું (આવે તો) ઉં...ઉં.. (કરે). શું છે પણ ? તંબુ છે ને ? પેલા ગોરા નહિ રહેતા ? ગોરા ઉતરે ને, યુરોપીયન ! બહાર જંગલમાં ખીલીઓ નાખે ઊંડી, આમ ખેંચીને (બાંધે). પાણી-બાણી વરસાદ પડે તો આમ ચાલ્યું જાય. આમ ઢાળ હોય છે. આમ હળ પડે, હળ પડી જાય તો પાણી અંદર ગરે. એક આખી ખીલી ન નીકળી હોય. જરીક ખીલી અંદર કાંઈક પોચી પડી હોય (તો કહે), એલા હળ કેમ પડ્યો ત્યાં ?

એમ બહારના ધૂળના સગવડતાના અંશમાં એક જરીક ફેરફાર થાય (તો) વાંદરો જેમ રોવે, એક પાંદડાંનો કાંકરો ઉપરથી પડે (ને રોવે) એમ રોવે. અરે...! પ્રભુ ! પણ એ સાધન કાંઈ નથી, તારામાં નથી ને તને કાંઈ નડતા નથી. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો કહે છે કે, છેલ્લો ‘દુર્લભ’ શબ્દ આવ્યો ને ? આહા..હા..! ભાઈ ! તારું સ્વરૂપ તો તારી પાસે છે ને ? ‘નજરને આળસે રે, તેં નયને ન નીરખ્યા હરિ. તારી નજરને આળસે રે તેં નીરખ્યા ન નયણે હરિ,’ હરી (એટલે) આત્મા. ભગવાન પોતે આમ નજરું પરમાં કરીને બેઠો, એ પરમાંથી પલક ઉઠાવતો નથી. કહે છે કે, એકવાર તું આમ જો ! આમ તો જો ! એક ભગવાન બિરાજે છે મોટા પરમાત્મા. એલા.. સારો માણસ આવે તો બીજા સાથે વાતું કરવી છોડી દે, એની સાથે વાતું કરે. બીજું મુકી દે, એલા ખાવું-બાવું મૂકી દે. આવો... આવો... આવો... સાહેબ આવો... આવો... કરે કે નહિ ?

એક ઘરાક પચાસ-સો પેદા કરવાનું દેખે તો જાણ કે આ (પેદા કરાવી દેશે). (દરબાર આવે તો કહે), આવો... આવો... દરબાર ! બીજા ઘરાક પડ્યા રહે એકકોર.

એલા આવો ત્રણલોકનો નાથ પરમેશ્વર, એની સાથે વાતું કરવી મુકી દઈ, બીજા સાથે વાતું કરે છે તું આ ? સમજાણું ? આવું તારું પરમેશ્વરપદ નિજમાં પડ્યું છે એનું સાધન તારી પાસે છે. બહારના સાધન વડે તું સ્વરૂપનું સાધન લેવા માંગે (છે), ભાઈ ! નહિ મળે. સમજાણું કાંઈ ? એવી બોધિ - સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પ્રાપ્તિ અને ત્રણેયનું પહેલું યથાર્થ જ્ઞાન (કરવું), એની પ્રાપ્તિ તેને દુર્લભ કહેવામાં આવે છે. કેમકે પરસન્મુખથી દૃષ્ટિ હટાવતો નથી માટે. સ્વસન્મુખથી કરે તો તે વાત પોતાને સુલભ છે. (વિશેષ કહેશે...)

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

